

Desetiletá ČSPAP: mezi institucionálním narcismem a „socialismem“

PhDr. Michael Šebek, CSc.

10 let činnosti České společnosti pro psychoanalytickou psychoterapii láká k bilancování nebo alespoň k ohlédnutí se zpět. Pro život organizace je 10 let ve skutečnosti ne tak mnoho. To jsme si uvědomili v momentě, kdy vyšlo najevo, že letos neslavíme deset let existence, ale vlastně již let jedenáct. Naše kolektivní nepovšimnutí historických kulatin nejspíše ukazuje na nedostatek institucionálního narcismu, jehož součástí by jinak bylo lpění na identitě, tradici a lpění na hodnotách, na nichž instituce stojí. Jakoby 11 let uteklo příliš rychle, jednotlivé sekce společnosti měly a mají stále napílno, a oko hledí spíše do budoucnosti než do minulosti. Možná, že současné vedení všech tří sekcí zestárlo a v jistém smyslu se unavilo. Snad bylo příliš institucionálního „socialismu“, práce pro druhé, budování teprve základů instituce a jejích funkcí, zárodků identity. Ať je tomu jakkoli, je za námi kus historie.

Necítím se však kompetentní hodnotit jedenáctiletou práci společnosti. Již pár let nemám žádnou řídicí funkci a tak zhodnocení činnosti ČSPAP by měl udělat někdo jiný. Svůj úkol vidím v ohlédnutí se na samotné začátky existence ČSPAP. Jak jsme vlastně vznikli a proč? Pokusím se rekonstruovat sled událostí, jak je vidím.

V roce 1990 se na Českou psychoanalytickou společnost obrátil tehdejší prezident Asociace manželských poradců Karel Kopřiva s žádostí o organizaci a vedení psychoanalytických výcvikových skupin pro své členy. Tehdy vcelku rychle vznikly dvě výcvikové skupiny, z nichž jednu jsem vedl já a druhou Jiří Kocourek. V té době se ustavovaly různé psychoterapeutické instituty různých škol a budovaly se výcvikové programy. Pro moji a Kocourkovu skupinu nebylo žádné pokračování v teoriích a supervizích, což se jevílo v průběhu času jako stále větší nedostatek. Tento problém jsme každý řešili po svém. Jiří Kocourek po nějaké době založil svůj soukromý Institut aplikované psychoanalýzy a já jsem šel cestou, kterou se právě chystám popsat. Výsledkem této cesty bylo založení ČSPAP podle tehdy platného sdružovacího zákona. ČSPAP vznikla v listopadu 1993 a založili ji spolu se mnou Václav Buriánek, Marie Hošková, Petr Junek, Helena Klímová, Martin Mahler, Jiří Šimek a Luděk Vrba. Vzpomínám si, že jsem o založení ČSPAP jednal také s Lídou Trapkovou, ale ta se nakonec rozhodla hledat svoji cestu jinde. Založení ČSPAP předcházelo několik důležitých událostí, bez nichž by ČSPAP nevznikla tak, jak se nakonec stalo.

V roce 1991 jsem se v Londýně na vědecké schůzi Britské psychoanalytické společnosti náhodou setkal s se starší dámou Lydií Tischler, Českou, která po návratu z koncentračního tábora v roce 1945 odešla do Británie a stala se tam dětskou analytičkou vycvičenou v Anna Freud Center. Protože jsem v té době byl hostem Britské psychoanalytické společnosti na několik týdnů a měl jsem problémy s bydlením, Lydie mi nabídla, že mohu bydlet u ní kousek od Parliament Hill a kousek od Hapstead Heath. Během svého pobytu jsem se Lydií svěřil se svým záměrem založit institut, který by se věnoval psychoanalytické skupinové psychoterapii a jehož součástí by byl také dětský trénink v psychoanalytické psychoterapii. Měl jsem tehdy za sebou skoro 15 let práce v dětské klinické psychologii a výzku-

mu. Lydií jako dětskou terapeutku zaujala nejvíce moje myšlenka dětského tréninku. Ukázala mi stanovy tehdy relativně čerstvě založené organizace EFPP: Evropská federace psychoanalytické psychoterapie ve veřejném sektoru. Tato organizace byla třísektorová a zahrnovala instituce individuální psychoanalytické psychoterapie, skupinové psychoterapie a dětské psychoterapie. EFPP a její stanovy, které jsem si přivezl do Prahy, mne inspirovaly a myšlenka na založení společnosti, kterou jsem později nazvaly ČSPAP, byla na světě. Do Londýna jsem pak cestoval ještě v r. 1992 a 1993 a vždy jsme s Lydií probírali, jak do toho. Problémem byl nedostatek finančních prostředků, z nichž by se dala investovat zahraniční pomoc. Šlo však také o to, s kým se spojit v zahraničí i doma. V průběhu všech svých pobytů v Londýně jsem se také setkal několikrát s různými představiteli Institutu skupinové analýzy (IGA) v Londýně a jednal jsem s nimi o možnosti přivést britský trénink do Prahy. Vše však naráželo na britskou rezervovanost a otázku peněz, které jsme tehdy neměli, a IGA neměla záměr nás sponzorovat. Již dříve měla s IGA kontakty Helena Klímová. Začátkem roku 1993 bylo jasné, že s dětským tréninkem by nám pomohla Lydie Tischler, která byla v té době nejen vysokou funkcionářkou EFPP, ale také BAP (British Association of Psychotherapists). Zlom v otázce skupinového tréninku nastal nečekaně v létě 1993. Koncem července jsem byl s Jiřím Kocourkem na Mezinárodním psychoanalytickém kongresu v Amsterdamu, kde mě kdosi představil paní Wagtmann, tehdy kandidátku psychoanalytického institutu v Kodani, a již hotovou psychoterapeutku Kodaňské odbočky IGA. Marie-Ange Wagtmann se chystala do Prahy spolu se svým manželem, diplomatem, který měl brzy přijet do Prahy jako dánský velvyslanec, a tak hledala kontakty s českými psychoanalytiky. Řekl jsem jí tehdy, že hledáme někoho ze západu, kdo by byl ochoten nás trénovat ve skupinové analýze. A bylo téměř hotovo. Marie-Ange se domluvila se svým institutem v Kodani a měli jsem příslib, že Dánové u nás založí skupinovou analýzu. V Praze jsem se během podzimu 1993 domluvil s několika kolegy psychoanalytiky a kandidáty psychoanalytického výcviku na založení ČSPAP. Stanovy jsem napsal za jeden večer, protože jsem v tom měl praxi – napsal jsem pod vedením jednoho legislativce z parlamentu v roce 1990 první stanovy České psychoanalytické společnosti. Navíc jsem měl skvělou předlohu: stanovy EFPP, které jsem měl již dva roku v šuplíku. V listopadu 1993 jsme byli zaregistrovanou společností s exkluzivním názvem ČESKÁ společnost pro psychoanalytickou psychoterapii. Kdyby snad nás chtěl někdo napodobit, musel by si dát jiné jméno.

Je pravda, že myšlenka na takovouto společnost mne zajímala ještě z jiné strany. V té době jsem byl již několik let ředitelem Psychoanalytického institutu České psychoanalytické společnosti a věděl jsem, že ne všichni kandidáti výcviku v psychoanalýze svůj výcvik dokončují. Šlo o to, aby měli – jako již praktikující psychoterapeuti – nějakou střešní organizaci, která by měla menší nároky na výcvik. ČSPAP se třemi sekcemi (individuální dospělá psychoterapie, dětská psychoterapie a skupinová psychoterapie) měla tedy řešit i tento problém. Bylo však jasné od začátku, že ČSPAP nemůže a nechce být jenom „košem“ pro ty, kteří někde neuspěli. Individuální sekce chtěla vytvořit plnohodnotný program výcviku pro ty, kteří z nějakého důvodu nechtějí nebo nemohou absolvovat náročnější výcvik psychoanalytický, a nebo se neorientují na intenzivnější formy terapie. Konec konců, psychoanalytická psychoterapie má širší indikační pole a lze ji použít např. i v nemocnicích. (Šebek, Mahler, Buriánek, 2003)

Prvořadou náplní zakládané ČSPAP byl výcvik nových kandidátů ve všech třech sekcích. Výcvik v sekci individuální jsme mohli zahájit okamžitě vlastními zdroji a tak se také stalo. Sekce skupinová převzala nejprve dvě moje skupiny, které jsem vedl ještě před vznikem ČSPAP, potom ještě jednu skupinu, kterou jsem vedl v Brně pod hlavičkou BIP (Brněnský institut psychoterapie). Někteří z nás, zakladatelů ČSPAP, vstoupili potom do tréninku organizovaného kodaňským IGA, protože jsme v tu dobu byli přesvědčeni, že potřebujeme skupinové sekci dát jasnější orientaci. Dětská sekce začínala doslova na „zele-

né louce“ přednáškami a semináři, které z Británie k nám importovala Lydie Tischler se svými spolupracovnicemi. Činnost dětské sekce byla od počátku obdivuhodná a naplnila můj dávný sen. Psychoanalýza a psychoanalytická psychoterapie bez dětské sekce se mi zdála torzem. Dnes má ČSPAP již sebevědomé odborníky na dětskou problematiku.

Naši společnou vizí na začátku byla publikační činnost. Nejprve jsme krátce zkusili jakýsi zpravodaj ČSPAP, ale díky iniciativě Dr. Holuba jsme začali vydávat v r. 1999 současnou Revue psychoanalytické psychoterapie.

Důležitou částí naší historie byl vstup do EFPP. K našemu překvapení vše proběhlo hladce, i když jsme zpočátku čekali trochu netrpělivě v „předpokoji“. EFPP je organizace jen o pár let starší než ČSPAP a vznikla z potřeb sjednocované Evropy. Brzy jsem zjistili, že EFPP se k nám chová spíše jako k mladším sourozencům než jako rodiče k dětem. Pouze dětský trénink, který stimulovala a organizovala Lydie Tischler, nesl charakteristiky skutečné „rodičovské“ péče (v dětském tréninku to snad ani jinak nejde?). EFPP však pro nás od začátku byla vzorem, kopírovali jsme důležité body jejích stanov a pravidel tréninku. Tím, že jsme je přijali, otevřeli jsme si cestu do Evropy v této oblasti poměrně snadno.

Jedna s vizí, kterou jsem měli, se nenaplnila. Snili jsme na počátku o organizaci, která se rozroste po republice a bude mít pobočky ve větších městech. To však bylo nejen nad naše síly. K tomu je třeba vychovat profesionály právě z oblastí, kde by pak takové pobočky mohly vzniknout. Takových lidí však – zdá se, zatím nemáme dost.

Od počátku existence ČSPAP, v jejímž čele jsem byl prvních 5 let její existence, jsem měl určité pochyby o tom, jak se podaří v budoucnu udržet jednotlivé sekce pohromadě. Bylo jasné, že se každá sekce bude rozvíjet jinak, a že např. skupinová sekce bude produkovat více kandidátů a posléze i členů společnosti. Ti pak na valné hromadě všechny přehlasují apod.

Nezanedbatelné budou třeba i mocenské ambice představitelů jednotlivých sekcí. Určitou prevencí je konstrukce manažerské špičky společnosti. Od počátku jsme schválně neuvažovali o presidentu s větší rozhodovací pravomocí, ale jen o koordinátorovi, který po určité dobu vystupuje navenek a jedná za radu šesti zástupců – vždy po dvou z jednotlivých sekcí. Sekce se pravidelně střídají ve vedení společnosti prostřednictvím koordinátora.

Jedno je jisté. O budoucnosti společnosti rozhodnou její členové. Zatím zůstáváme pohromadě a snad je to tak dobře.

Z více stran jsem tázán, jakou mám vizi budoucnosti ČSPAP. Myslím si, že nám chybí ve společnosti něco úplně podstatného, a to je pravidelné sdružování, scházení se při vědeckém programu, který by sloužil odbornému růstu členů a současně stmeloval členskou základnu také neformálními vztahy jejích členů. Spolčování je bolavým místem celé české společnosti v postkomunistické době. Možná ještě bolavější, než je tak často zmiňovaný morální úpadek.

Život v ČSPAP jako by potvrzoval, jak je spolčování u nás těžké. Organizování výcviků dostatečně pohltilo čas manažerské špičky a pravidelné vědecké schůze se nikdo ani nepokusil zorganizovat. Je také zřejmé, že na místo dosluhujících funkcionářů ČSPAP musí již v nedalekém budoucnu nastoupit mladší generace. Myslím si, že se potřebujeme naučit chovat se v tržním prostředí české psychoterapie tak, abychom získali co nejvíce dalších kandidátů do výcviků. ČSPAP byla založena s myšlenkou rozšířit kulturu psychoanalytického myšlení v českém profesionálním i laickém prostředí. Bez takovéto kultury nelze vydávat ani časopis či jiné publikace. Odborníci vycvičení v našem institutu by měli zaujmout významná místa v nemocnicích, ambulancích a také na vysokých školách. Ukazuje se čím dál více, jak je post-oidipická soutěživost v současné společnosti významná, a jak neobsazená místa jsou rychle obsazena konkurencí, ať se nám to líbí nebo ne.

Své zamyšlení nad historií ČSPAP, k níž mám zakladatelský, a tudíž také osobně laděný vztah, chci zakončit odkazem na Bionovu myšlenku narcistických a sociálních pudů (Co-gitations, 1992) Narcismus a „socialismus“ jsou v našem vnitřním životě reprezentovány

na jedné straně individualismem a na druhé straně kolektivismem. Individualismus nás vede k pěstování hranic, k investicím do sebe a vede spíše ke konzervativním hodnotám, k tradici a kontinuitě vlastní identity, k důstojnosti a k sebelásce. „Socialismus“ je více o obětování se pro společnou ideu skupiny či národa, práce pro druhé a pro ideály, které přesahují samotného, jediného člověka. Myslím, že všichni, kteří se podíleli na založení a práci ČSPAP museli čerpat jak ze zdrojů narcistických tak i kolektivistických. Fakt, že ČSPAP byla založena českými psychoanalytiky, ukazuje na jeden rys české psychoanalýzy: chybí v něm konzervativismus, lpění na starých hodnotách. Kdybychom byli konzervativnější, nemohli bychom ustoupit z psychoanalytických pozic a zakládat psychoanalytickou psychoterapii.

Vyšli jsme tedy vstříc době a potřebě nových adaptací. Byli jsme více pro-sociální než individualističtí. Nevyhnutelně je to ale o ziscích i ztrátách.

Sama organizace, ČSPAP jako instituce, se pohybuje někde mezi narcistickou, individualistickou dimenzí a pro-sociální orientací. Nedostatek spolčování v minulosti však ukazuje na slabou sociální apetenci, a málo reflektovaná historie naší organizace na narcistické nedostatky v identitě. Je naděje, že tyto neduhy se v blízkém budoucnu zmenší. Členská základna, stále se rozšiřující a uvědomující si sebe sama, začala pocíťovat touhu po setkávání při společném a pravidelném odborném programu. Je to významný projev pokračujícího zrání naší ČSPAP.

Literatura:

- Bion, W. (1992): *Cogitations*, London, Karnac Books
Šebek, M., Mahler, M., Buriánek, V. (2003): *Psychoanalýza a psychoanalytická psychoterapie*, Česká a slovenská psychiatrie, 99, Suppl. 2, str. 32-37.